

ЛОГІКА І ПРАВО

*Невельська-Гордєєва О. П.,
доцент Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

Опанування логічних навиків як «зона найближчого розвитку» особи в умовах модернізації вищої освіти

Психологічне поняття «зона найближчого розвитку», введене Л. С. Виготським, є ключовим для концепції розвиваючого навчання. Зона найближчого розвитку дозволяє виявити потенційний рівень розвитку мислення учня, а не лише актуальний (досягнутий). Опора на припущення Л. С. Виготського, що рівень мислення у дитини буде вищим у разі освоєння наукових понять, а не прикладних або спонтанних (життєвих) понять, дозволило в руслі концепції розвиваючого вчення отримати високі показники розумової діяльності учнів. В. В. Репкін, проводячи в Харкові з вчителями методичні заняття по освоєнню новаторської концепції, говорив: «Мені не турбує, чи навчиться дитина рахувати і вирішувати завдання, головне для мене, щоб у учнів розвивалося мислення». Ця фраза шокувала вчителів, проте В. В. Репкін далі пояснював: «Якщо у учня розвинене мислення, якщо робиться акцент саме на розвиток мислення, то все інше – рахувати, вирішувати завдання, писати твори, він зможе легко і швидко саме завдяки своєму мисленню». Таким чином, якщо основна педагогічна ідея зони найближчого розвитку направлена на найбільш адекватну оцінку перспектив розвитку освітніх можливостей дітей, то психологічна ідея пов'язана з перспективами розвитку розумовій діяльності особи. Традиційно «зону найближчого розвитку» застосовують тільки у шкільному навчання, але, на наш погляд, є сенс перенести її на навчання у вищій школі.

У ХХІ столітті спостерігається обґрунтований сплеск інтересу до логічних знань. Діагностується цей підйом навіть не стільки масовим введенням курсів логіки на різних спеціальностях у вищих учбових закладах, не стільки стрімким зростанням випуску підручників з логіки, і не лише масовим введенням нових курсів для бакалаврів, таких як аргументація, еристика, критичне мислення, заснованих на логічному фундаменті, скільки з цікавістю самої особи протистояти розумовим маніпуляціям. На форумах в Інтернеті популярні питання типу: «Лише мені видна логічна помилка в цій цитаті?», «В

чому суть логічної помилки *Circulus vitiosus?*», і тому подібне. Якщо аргументація будується з логічними помилками, то свідомістю людини легко маніпулювати. Побачити помилки, зрозуміти, в чому їх суть, – означає запобігти маніпуляціям. Сьогодні логічну правильність мислення школяри несвідомо схоплюють на уроках математики і літератури, проте, без вивчення логічної техніки зрозуміти, з якою помилкою стикаємося, і знайти шлях подолання останньої, украй складно. Розглянемо декілька конкретних прикладів.

Перший приклад пов'язаний з реалізацією одного з принципів аргументації: щоб з'ясувати, чи вірний висновок, необхідно побудувати міркування до повної його форми.

1. У публіцистичних і наукових текстах, у доповідях, у промовах допустимо використовувати скорочені силлогізми: ентимеми, епіхейреми. Ось так звучить остання фраза міркувань доктора політичних наук В. Б. Пастухова: «Право на повстання є одним з фундаментальних конституційних прав, але його мають лише ті, хто пропонує щось нове замість знищеного старого» [1]. У цій фразі сполучено відразу два скорочених силлогізми (у логіці такий висновок, обидва засновки якого є ентимемами, тобто скороченими силлогізмами, називається епіхейремою), тому розберемо наведений висновок з статті детальніше. Отже, якщо право конституційне, то, за визначенням, воно поширюється на всіх громадян держави, і кожен може їм скористатися. Раніше, у своїй лекції 2011 року в Києві В. Б. Пастухов підкреслював, що неможливість застосувати свої права – це нонсенс, і приводив на підтримку цієї думки наступне: «Є такий популярний в адвокатському середовищі старовинний анекдот. Прискіпливий клієнт приходить до адвоката і запитує: «Пробачте, скажіть, я маю право?». Адвокат відповідає: «Так, безумовно, право Ви маєте». Клієнт, проте, продовжує наполягати і зав'язується діалог: «Я хочу знати, я маю право?». «Так, абсолютно». «Але ви мене не дослухали, я можу?». «Ні, не можете!» (сміх в залі)» [2].

Проте автор звужує обсяг поняття і стверджує: ні, не всі його мають (тобто, це право не поширюється на всіх громадян, отже, таке звуження об'єму приводить до протиріччя з першою думкою – значить, воно не є конституційним). Таким чином, порушується перший основний принцип логіки – закон тотожності. Тепер вибудовуємо висновок: 1. Право на повстання є одним з фундаментальних конституційних прав. 2. Деякі громадяни його мають. Отже, лише на деяких громадян поширюється фундаментальне конституційне право. Перед нами категоричний силлогізм I фігури модус DARI. Якщо один з засновків – судження часткове, то і висновок з категоричного силлогізму може бути лише частковим судженням.

І далі: 1. Деякі громадяни мають фундаментальне конституційне право. 2. «Але його мають лише ті, хто пропонує щось нове замість знищеного старого», тобто «Деякі громадяни пропонують щось нове замість знищеного старого». Висновок: «Деякі з тих, хто пропонує щось нове замість знищеного старого, мають фундаментальне конституційне право».

Читачеві, незнайомому з логікою, може здатися, що все вірно. Насправді, відновлення міркування до повного показує, що висновок зроблений за III фігурою категоричного силогізму, яка побудована з грубою помилкою – з двох часткових засновків висновок неможливий; середній термін нерозподілений в обох засновках (дивимось загальні правила категоричного силогізму). Таким чином, приведена завершальна фраза з статті В. Б. Пастухова є неправильною епіхейремою, оскільки побудована з грубими логічними помилками, проте виявити їх без знання логіки не представляється можливим.

2. І у публіцистиці, і в дискусіях одна з найпопулярніших логічних помилок – це «некоректна дихотомія»: у розділово-категоричному силогізмі диз'юнктивна думка містить не всі можливі диз'юнкти, а лише деякі, як правило – гранично крайні, унаслідок чого і неможливо отримати дійсної думки у висновку. Цю помилку неодноразово розкривав в своїх статтях С. Л. Худієв, називаючи її простим – і дуже ефективним – методом маніпуляції: нам пропонують альтернативу і вимагають вибрати: «Ти з нами або ти з ними? Так чи ні? Ти за непристойну соромливість або ти за беззаконні вбивства? При цьому створюється атмосфера емоційної напруги і тиск, щоб не дати вам задатися простим питанням «а чому я взагалі повинен вибрати? ... такий вибір – помилковий» – стверджує С. Л. Худієв [3].

Тут має сенс привести для роз'яснення помилки схожий розділово-категоричний силогізм, лише на простішому, зрозумілішому кожному, матеріалі. Студент на іспиті може отримати або «відмінно», або «добре», або «задовільно». Відомо, що він не отримав ані «відмінно», ані «задовільно». Звідси випливає, що на іспиті студент отримав «добре». Помилка зрозуміла: у першому засновку, серед можливих оцінок – «відмінно», «добре», «задовільно», – втрачена ще одна альтернатива – «незадовільно». Тому-то й висновок неадекватний – заперечуючи «відмінну» і «задовільну» оцінки, стверджується, що студент отримав «добре», тоді як він міг отримати і «незадовільно». Точно так часто поступають і автори публікацій: пропонують дві крайні, полярні альтернативи, пропускаючи середні можливості між ними, що дозволяє у висновку отримати вигідну авторові думку, не дивлячись на те, що висновок явно суперечить істині [4].

Таким чином, знання логіки розглядається нами як найважливіший фундамент правильної побудови не лише наукових і науково-публіцистичних міркувань, що гарантують істинність висновку, але й практичних, і побутових думок. Знання правил логічного висновку дозволяє легко добудовувати скорочені міркування. У контексті зони найближчого розвитку свідоме освоєння логічних прийомів мислення відкриває значну перспективу розумового розвитку особи; опанування правил умовиводів дозволяє при навчанні легко схоплювати процес розгортання думки, що забезпечує ефективність навчання за будь-якою галуззю знань у вищій школі.

Література:

1. Пастухов В. Б. Государство и революция 2.0. // «Новая газета». 05-04-2013. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.novayagazeta.ru/politics/57468.html>

2. Пастухов В. Б. Владимир Пастухов о российском правосудии. Текст лекции. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://polit.ru/article/2011/03/01/russianlaw/>
3. Худиев С. Л. Вы за убийство или за похабство? – Портал «Православие и мир». 09 января 2015. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.pravmir.ru/vyi-za-ubiystvo-ili-za-pohabstvo/>
4. Невельская-Гордеева Е. П. Логика в журналистской аргументации // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». Том 24 (63). 2011. № 3-4. С. 375-380.

*Павленко Ж. О.,
канд. юрид. наук, доц.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

Юридичний дискурс в контексті діалектичного підходу до юридичної аргументації: особливості і функції

В статті проаналізовано поняття юридичного дискурсу як інтелектуальної діяльності з певною логічною структурою в рамках комунікативної концепції права. Охарактеризовано функції юридичного дискурсу.

***Ключові слова:** юридичний дискурс, комунікативна концепція права, точка зору в юридичному дискурсі.*

Останнім часом інтерес вчених переключився з суто логічного і риторичного підходів до дослідження юридичної аргументації на діалектичний підхід, в якому поєднуються логічні, риторичні та комунікативні аспекти. Ключовим поняттям в діалектичному підході є поняття точки зору.

Так як аргументація в праві нерозривно пов'язана з юридичним міркуванням, системами переконань, обґрунтувань, зі способами комунікативної дії суб'єктів права, то для аналізу точки зору в юридичній аргументації доцільно звернутися до проблем дискурсу і дискурсивності. Дискурс приймає різні форми і проявляється на всіх стадіях правового регулювання, його можна трактувати як вираження властивостей права в процесі комунікації.

Дискурс – в широкому сенсі означає те ж, що і міркування, проте сучасна логічна рефлексія над дискурсом виявила його специфічні особливості. Дискурс можна представити як складне багатофакторне явище, що включає учасників комунікації, ситуацію спілкування і його результат у вербальному (знаковому) вигляді. В процесі даної комунікації відбувається взаємодія учасників, що розглядається з позиції їх належності до тієї чи іншої соціальної групи і стосовно тієї чи іншої типової мовноповедінкової ситуації. На думку дослідників, ідеалом, до якого слід прагнути в процесі комунікації, є максимальна відповідність між дискурсом як абстрактною системою правил і дискурсом як конкретним вербальним втіленням даних правил.

Однією з головних особливостей дискурсу виділяють його раціональність, тобто він припускає осмисленість, доцільність, чітку